

**ПРИНЦИПИ УКЛАДАННЯ
«СЛОВНИКА ПРИКМЕТНИКОВОГО ЛЕКСИКОНУ
ЛЕМКІВСЬКИХ ГОВІРОК»**

Наталія Лісняк

*кандидат філологічних наук, доцент
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
pantsosha08@ukr.net*

Ми живемо в час нового розвою української мови. На жаль, руху йому надало повномасштабне вторгнення росії. Сьогодні більшість людей свідомо обирають українську мовою спілкування. Сучасники це роблять охоче, розуміючи важливість такого рішення. Разом з мовою постає питання візії себе, свого роду на лінгвістичній та історичній мапі України. Це очевидне становлення людини, яка прагне збагнути своє походження, дізнатись, як розмовляли предки, які мали традиції й обряди, які пісні співали тощо. Така тека запитань змушує звернутись до діалектів. Зауважмо, що діалект / говір — це особливий ключ до розуміння історії та традицій певного регіону. Діалектологиня С. Панцьо зазначає, що діалектний матеріал є важливим для «для історії народу, історії мови, духовної й матеріальної культури українців, української літературної мови» [Панцьо 2013, с. 3]. І треба усвідомити, що знаючи своє коріння, ми міцніємо як нація.

В українській лінгвістиці чимало доробків з дослідження діалектів. Особливе місце посідають лексикографічні праці, адже саме вони слугують джерелом наукових рефлексій та є скарбом інформації не лише для науковців, а й для поціновувачів українських говорів. Такі словники є незаперечними доказами багатства того чи того діалекту.

Дослідники зауважують, що опрацювання «генетичних, лексичних, семантичних, словотвірних особливостей народної термінології, що народилася та утвердилася в діалектах, відкриває науковий простір для використання мовного компонента в аргументації національної ідентичності українського народу, його самобутнього та автентичного культурного та суспільного розвитку» [Литвин 2022, с. 4]. Поділяємо думку науковиці Люд-

мили Рябець, що «оскільки діалектне мовлення багатогранне, його важко, а часом і неможливо, втиснути в рамки й виробити уніфікований підхід до представлення різноаспектного діалектного матеріалу в лексикографічній праці» [Рябець 2019, с. 80]. Та це в жодному випадку не зупиняє українських лексикографів працювати над збиранням, обробленням та тлумаченням діалектних матеріалів.

Предметом наших рефлексій є праця «Словник прикметникового лексикону лемківських говірок». Лемківський діалект становить замкнену мікросистему, яка збережена лише в пам'яті носіїв. На превеликий жаль, нині цей говір позбавлений перспектив розвитку, оскільки «лемки були виселені з рідних земель і розсіяні, розкидані чи не по всьому світі», вони «дивним чином зуміли зберегти свою етнографію, свою говірку, свій фольклор й особливу любов до рідного краю» [Панцьо 2015, с. 4].

«Словник прикметникового лексикону лемківських говірок» укладено відповідно до традицій написання таких праць. Він містить передмову, загальну характеристику прикметникової лексики, будову словника, умовні скорочення, скорочені назви джерел та назви сіл, саму прикметникову лексику, словник малозрозумілих слів (діалектизмів). Лексикон нараховує близько 1550 одиниць.

Кожна словникова стаття містить такі компоненти:

- реєстрове говіркове слово та його фонетичну транскрипцію;
- граматичну характеристику слова;
- тлумачення реєстрового слова через відповідник української літературної мови;
- уточнення семантики деяких слів та їхні стилістичні характеристики;
- ілюстративний матеріал;
- покликання на джерело інформації.

У словник увійшли власні польові записи, зібрані від лемків, що осіли в селі Соборне (Жовтневе) на Тернопільщині (це переселенці з 20 сіл Лемківщини), прикметники з творчої спадщини С. Мадзеляна, І. Русенка, П. Мурянки та ін. Також матеріалами

для фіксації прикметників послужили збірники народних пісень, часописи тощо.

При укладанні словникової статті автори дотримувались таких основних принципів:

1. Реєстрове слово подано жирним шрифтом і великими буквами. Так само й затранскрибований варіант: **КОЛИСТИЙ [КОЛИСТИ]**.
2. Фонетичні особливості реєстрових слів передано знаками:
 - ' — м'якість приголосних [закл ' ати];
 - ' — (як апостроф) напівм'якість приголосних [б'іжи];
 - " — дорсальна палатальність приголосних: [с"ваточни];
 - : — (двокрапка) подвоєння чи подовження звуків [окен:и].
3. Якщо реєстрове слово частково відрізняється своїм фонемним чи морфемним складом, але має одне й те ж саме значення, то відмінний варіант здебільшого вказано через кому: **КУРЛАПИЙ [КУРЛАПИ], КОНЕЛАПИЙ**.
4. Реєстрове слово записано в початковій формі (чоловічий рід), після нього подано закінчення для форм жіночого й середнього роду: **ЖАЛОСНИЙ [ЖАЛОСНИ], -а, -е**.
5. Якщо у формі чоловічого роду лексема закінчується **-кій, -ній, -сій**, то в середньому чи в жіночому роді позначено м'якість приголосного **ЛЕГІСІ [ЛЕГІС"І], -с"а, -с"е**.
6. Якщо лексема вжита лише в одному роді, то вказано рід і флексію в родовому відмінку однини: **ТЮВНА [Т'УЇНА], ТІВНА, ж., -ой**.
7. Якщо слово невідмінюване, то про це йдеться в словниковій статті: **ЛЕГІСЬ [ЛЕГІС"І]**. Невідм. скороч. ф-ма прикм. **легісі**.
8. Для деталізації поняття в окремих випадках запропонована додаткова характеристика з вказівкою на твірний іменник чи дієслово: **ЄДВАБНИЙ [ЙЕДВАБНИ], -а, -е**. Прикм. до **єдваб** (шовк).
9. Якщо лексема є прикметником вищого, найвищого ступеня порівняння, то про це мовиться в словниковій статті: **ОКРОПЕЧНИЙ [ОКРОПЕЧНИ], -а, -е**. Дуже страшний.
10. Якщо слово має декілька значень, то подано всі значення:

- ГОНОРОВИЙ [ГОНОРОВИ], -а, -е.** 1. Пихатий, чванькуватий. — *Знаме, же рыба, то л'отерийа і не кождий майє шчесца, хоч жаден **гоноровий** рыбак не верне без н'ей* (С. М., с. 194–195). 2. Пишний, гідний (про предмети, будову). — *Тоты пчолы сут туне перешкодом, а приоздобом і належит с «а і ім **гонорове** обывател'ство «Лемко Парку»* (С. М., 0 с. 167): 3. Чесний, безкорисливий. — *Мої родиче м'ї заўсе радили — хоч быти дз'адам, але **гоноровим*** (Трс.). 4. Почесний. — *На «Лемк'їўскі ватр'ї» зробили **гонорову** варту об'їк ватри* (Per.).
11. Після тлумачення значення слова через риску курсивом проілюстровано вживання слова, матеріал подано в спрощеній фонетичній транскрипції. Аналізоване слово виділено жирним шрифтом: *Варилизме каву з цукрового бурака, была така **кавова** тота перекиплена з бураком вода и солодка.*
12. Покликання на джерело записано після ілюстративного матеріалу в круглих дужках скорочено: **ТРУЯЧЫЙ (ТРУЙ-АЧЫ], -а, -е.** Отруйний. — *Ў саді на гірції, ў котр 'ім садилизме дереўц'а з братом миколайом і н'ан'ом, йуж ў войну, пр'їбуу грушок і йаблок, і дивуйу с>а, чом не сут труйачы* (С. М., с. 141).

Словникова стаття має такий формат:

СМУТНИЙ [СМУТНИ], -а, -е. Сумний. — *Тераз маме ту, ў Україні **смутні** часи, лем чути лемк'їўску п'ісонку «Пливе кача по Тисин'ї» и кади п'їдеш, зшытки о т'ім гвар'ат, же погинула молод'їш ф Кийеві и за што* (Прг.); *Дол'а церкви в сел'ї* (Зиндранова) *дос **смутна**, бо нейе дуже родин йей в'ірных, але йест то історичный пам'ятник* (Т. Г., с. 153).

ТРИСЬЦІНКОВИЙ [ТРИС»ЦИНКОВИ], -а, -в. Тристінковий, який має три стінки. — *Трис"ц'інкове* боїско быво завалене снопами и то то с"а штораз молотило (Сур.).

ТРИЦАЛЬОВИЙ [ТРИЦАЛОВИ], -а, -е. Товщиною в три палі (одиниця виміру шириною великого пальця). — *Досталу сой **трицал'ов'ї** дошки - они добри на двер'ї* (Прб.).

ТРОСКОТЛИВИЙ [ТРОСКОТЛИВИ], -а, -е. Тріскотливий (про курей). Прикм. до *троскотати* (видавати характерні звуки). — **Троскотлива** кура кудкудаче, чуж с"а знесва (Пст).

Праця «Словник прикметникового лексикону лемківських говірок» є важливою не лише для української лексикографії а й для мовознавчих, культурологічних наук. У ній яскраво представлений прикметниковий пласт лемківського говору. Самі ж реєстрові слова підкріплені текстовою канвою носіїв лемківського діалекту.

Зауважмо, що «саме лексикографія діалектів формує документальну базу мовно-емпіричного обґрунтування концепції Ю. Шевельова про давні корені сучасної літературної мови, яка розвивалася від праслов'янської мови донині на широкому історичному, діалектному, міжмовному й текстуальному ґрунті з установленням системно-причинових зв'язків між окремими фонетичними змінами [Литвин 2022, с. 4].

Література

3. Панцьо С. Українська діалектологія. Практикум. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 132 с.
4. Словник прикметникового лексикону лемківських говірок / Панцьо С. Є., Лісняк Н. І. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 232 с.
5. Рябець Л. Український діалектний словник сьогодні: особливості побудови і проблеми укладання. *Українська мова*. 2019. 1 (69). С. 71–86.
6. Термінна та діалектна лексикографія: контекст сьогодення : [монографія] / О. Г. Литвин, М. В. Комова, Л. В. Харчук, М. І. Кухарчишин, М. В. Гнатюк. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2022. 208 с.